

ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ НАУКИ В РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Ситник Л. С.

*д-р екон. наук, професор,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса, Україна*

Анотація. Відзначено кризові явища у науковій та освітній діяльності в Україні. Окреслено заходи з підвищення ролі науки і освіти в розвитку економіки та суспільства й умови їх реалізації. Розглянута можливість відновлення реального сектору економіки на інноваційній основі.

Ключові слова: наука, освіта, інновації, трансфер технологій, реальний сектор економіки, інтелектуальна продукція.

Sytnyk L., ScD in Economics, Vasyl' Stus Donetsk National University

INCREASING THE ROLE OF SCIENCE IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINE'S ECONOMY

Summary. The article outlines crisis phenomena in scientific and educational activity of Ukraine. The work describes the activities aimed at increasing the role of science and education in the development of economy and society and conditions for their implementation. An opportunity to renew the real sector of the economy on the innovative base is considered.

Key words: science, education, innovations, technology transfer, real sector of the economy, intellectual products.

Актуальність. Майбутнє України потребує системного розвитку наукової сфери, створення дієвого механізму підтримки наукових досліджень та втілення наукового доробку вітчизняних вчених. Але державна політика реформування науки не набула системного стратегічного характеру. Декларативність тез про потрібність науки, про збільшення фінансування науки і освіти не підкріплюється реальними заходами. Питома вага вартості виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП складає 0,65 %. У 2020 р. заплановано 1 % і тільки у 2030 р. – 3 % [1, с. 24]. Продовжується дія негативних процесів, серед яких низьке бюджетне фінансування науки і освіти, хоча у 2017–2018 рр. фінансування було збільшено на 69 % [2, с. 962]; невідповідність сучасним вимогам значної частини наукової інфраструктури; обмеженість наукової конкуренції та міжвідомчої кооперації через штучну сегментацію наукової сфери. Це призводить до безробіття, неповної зайнятості, повзучої бідності, яка переходить у злиденність; вимивання середнього класу; відтоку молодих науковців за кордон; моральної спустошеності, соціальної депресії і злочинності.

Аналіз останніх публікацій. Дослідженню змін в економічній політиці і переходу до політики протекціонізму, заснованому на принципах реалізації національних економічних інтересів, присвячено роботи В. М. Гейця [3]. А. А. Гриценко обґрунтовує перехід до реконструктивного типу розвитку економіки та адекватні йому механізми господарювання, дає оцінку сучасної якості навчального процесу у вишах, навмисному руйнуванню економічної освіти [4].

М. І. Зверьяков досліджує різні моделі капіталізму, інноваційну діяльність ТНК, фінансування НДДКР в умовах залежної моделі капіталізму, систему підготовки креативних кадрів в країнах ЦСЄ [5]. Ю. В. Кіндзерський визначає детермінанти деіндустріалізації в розвинутих країнах і в Україні [6]. Проблеми інтелектуальної власності та інноваційної діяльності досліджуються у наукових працях А. П. Варгатюка, І. О. Галиці, О. Ф. Новікової, О. В. Пічкура, А. І. Сухорукова [7]. Але виявленню тенденцій і перспектив участі України у міжнародному науково-технологічному обміні приділено недостатньо уваги.

Мета дослідження – виявити тенденції трансферу технологій та окреслити напрями заходів з підвищення ролі науки і освіти в розвитку економіки й суспільства.

Основний текст. Для впровадження наукових досліджень та їх комерціалізації в Україні тільки розробляється (2018 р.) урядова стратегія взаємодії бізнесу й науки, в якій приділяється увага стимулюванню фундаментальних і прикладних наукових досліджень, розбудові дослідницької інфраструктури, сприянню налагодження співробітництва між науковими установами, закладами вищої освіти та реальним сектором економіки, міжнародному обміну інформацією. Реалізації цих напрямів, а також зміні моделі фінансування науки має сприяти Національна рада з питань розвитку науки і технологій через створення Національного фонду досліджень (НФДУ). Конкурсне фінансування науки має досягти 40% від загального обсягу бюджетного фінансування. Але немає інституції, яка прозоро та об'єктивно, на конкурсних засадах зможе надавати гранти на дослідження.

Одним з напрямів грантової підтримки НДФ є трансфер знань. МОН тільки зараз розробив курс з трансферу технологій та управління інноваційною діяльністю, після того як країна за 27 років самостійності втратила свою інтелектуальну власність. Кримінальний трансфер технологій з України у галузі матеріалознавства, металургійного виробництва, авіаційної техніки, хімічних речовин та сполук, монокристалів, високоточної оптики за кордон є фактично інтелектуальним пограбуванням країни. Нинішня політика циркуляції наукових знань, результатів досліджень, об'єктів права інтелектуальної власності не відповідає сталим тенденціям світової практики і, водночас – національним інтересам України.

У промислово розвинутих і нових індустріальних країнах, за оцінками експертів ООН, 80–95% щорічного приросту ВВП припадає на результати здійснених НДДКР та нові знання, втілені у техніці та технологіях модернізованого виробництва. Частка України – 0,4% – у світовому потенціалі технологічних знань та інтелектуальних здобутків залишається непомітною для потенційних ліцензіатів.

У міру того, як слабшають позиції української науки, невпинно зменшується її вплив на формування інноваційної дієспроможності у національній економіці та в промисловому виробництві, яке стрімко втрачає конкурентоспроможність і здатність оперативно реагувати на появу нових винахідницьких здобутків.

Українська наука вже не здатна забезпечити свій кадрово-відтворювальний процес зміни та наступності поколінь науковців та винахідників через втрату фінансової підтримки та відсутність будь-яких проявів державного патерналізму. Бюджетні асигнування не стали стабільним джерелом її розвитку. Такого «трансферу технологій», як свідчать дані ЮНЕСКО, більш ніде у світі не спостерігається.

Приєднання України до зони вільної торгівлі на початку 90-х років спричинило банкрутство багатьох підприємств, зростання безробіття, соціальні конфлікти. У вересні 2018 р. у щорічному посланні Президента України до Верховної Ради знов поставлено завдання забезпечити свободу руху товарів зону вільної торгівлі. Проте відомо, що технологічний розрив, що існує між країнами, які знаходяться на різних щаблях соціально-економічного розвитку, дозволяє одним, промислово розвинутим, надовго утримувати лідерство та тримати на належній дистанції країни, що відстали у своєму науково-технологічному розвитку. Вони залишаються на ринку основними реципієнтами та споживачами технологій, як правило, вчорашнього дня, імпортерами продукції та ліцензіатами винаходів, термін дії патентної монополії яких збігає. Збільшується кількість підприємств працюючих на давальницькій сировині. При застосуванні давальницьких схем виробничі потужності стають придатком грошових капіталів, відчужених від підприємств. Відтворення продуктивного капіталу в умовах зниження інвестиційної активності, зростання недовантаження виробничих потужностей, нарощування зносу основних фондів не є безперервним. А у разі порушення кругообігу продуктивного капіталу припиняється вироблення додаткової вартості і руйнується сам капітал.

Глобальний капітал у формі ТНК збільшує тиск на економіку національних держав, що викликає опір з боку національних урядів, які відображають інтереси своїх держав. Держави стрімко втрачають свою економічну та політичну міць. Процес послаблення державного суверенітету посилюється в ХХІ ст. під впливом глобалізації, що припускає інтернаціоналізацію економіки, політичної сфери. Глобальні інститути (СОТ, МВФ, Світовий банк) діють в інтересах ТНК, які прагнуть вивільнитися від обмежень національних держав. Навіть економіка США не отримала від глобалізації очікуваних результатів. В Україні обсяги промислового виробництва і ВВП скоротилися і стали менш ніж у 1990 р.

Ефективну систему освіти в США поряд із здешевленням енергоресурсів, збільшенням інвестицій в інфраструктуру вбачають реальними передумовами економічного зростання.

Вкладення приватного сектору у НДДКР реального сектору в країнах Західної Європи складають більше 60% загального обсягу інвестицій. А в країнах з залежною ринковою економікою спостерігається зосередження інноваційної діяльності в штаб-квартирах ТНК. Трансфер інноваційних технологій здійснюється у межах філій ТНК, де і відбувається професійна підготовка найманих працівників. На решті територій не здійснюється

науково-дослідна діяльність у колишніх розмірах і немає необхідності утримувати систему підготовки кадрів [5, с. 11].

В Україні студенти вищів масово вимушені працювати на робочих місцях, часто зі шкідливими умовами виробництва по 12 годин на добу. Безперервні шкільні реформи й вищої освіти, несприятлива демографічна ситуація призвели до жорсткої конкуренції між ВНЗ за кожного абітурієнта, який часто немає якісної середньої освіти та неспроможний засвоювати нові знання. Широкі верстви бідного населення за рівнем кваліфікації і психологічно не готові до сучасних високотехнологічних видів діяльності. Багаті впевнені, що боротьба з бідністю і покращення якості масової освіти мають здійснюватися за рахунок держави.

Висновки. Підвищенню ролі науки в розвитку вітчизняної економіки сприятиме: розподіл повноважень у сфері інновацій між МОН та Міністерством економічного розвитку й торгівлі (МЕРТ). МОН створює умови для підготовки винахідників, формує правову базу. МЕРТ створює умови для комерціалізації винаходів; формування державою як провідним стейкхолдером пілотних проєктів відновлення промисловості з подоланням технологічної відсталості та інфраструктурного занепаду; використання механізмів державно-приватного партнерства; розширення доступу українських фахівців до світових досягнень освіти, науки і техніки, інтенсифікації наукового співробітництва з країнами Європи та світу; використання регіональної спроможності фінансування наукомістких галузей у зв'язку з процесом децентралізації влади; запровадження державної програми підтримки україномовних перекладів зарубіжної наукової книжкової продукції.

Зупинити деіндустріалізацію в Україні, здійснити реалізацію активної промислової політики можна, якщо заходи промислової політики спиратимуться на зростання ефективності самої індустрії і поєднуюватимуться з адекватною політикою держави у сферах виробництва, науки і освіти.

Література

1. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року [Електронний ресурс].
2. Аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році» [Електронний ресурс].
3. Геєць В. М. Чому знов настав час починати спочатку? *Економіка України*. 2017. № 5–6. С. 31–38.
4. Гриценко А. А. Логіко-сторичні засади кардинальних економічних змін і переходу до реконструктивного розвитку. *Економіка України*. 2017. № 5–6. С. 39–57.
5. Зверяков М. І. Глобалізація і деіндустріалізація: зміст, суперечності та способи їх розв'язання. *Економіка України*. 2017. № 11 (672). С.3–16.
6. Кіндзерський Ю. В. Деіндустріалізація та її детермінанти у світі та в Україні. *Економіка України*. 2017. № 11 (672). – С.48–72.
7. Державне регулювання економіки України: методологія, напрями, тенденції, проблеми / За ред. д-ра екон. наук М. М. Якубовського. – К.: НДЕІ Міністерства економіки України. 2005. 410 с.